

partiarum recens victoriarum memoria spem nescio quam victoriae, novum atque insolitum robur afferebat. At te Religionis studium, cuius ad stabilitatem propagationemque pertinebat alta Pax, multo magis incendebat; hoc volebas unum, hoc unum cogitabas; huc studia, contentiones, vota ferebantur; ut longa pacati regni tranquillitas ultimam operi religioso manum imponi pateretur.

Vos, vos testes appello, Auditores: cum res Galliae latam ubique armorum sortem experirentur, cum intactus atque integer ab omni parte Ludovicus victoribus copiis in Sabaudiam, in Gothalam, in Germaniam, in Belgium penitus inferret; cum annis singulis aliquam fieret ad posteriores triumphos accessio: an inflatus prospero rerum exitu aut insolens victoria Ludovicus Pacis voluntatem abiecit? an cessavit offerre illam victis hostibus; admonere illos bello infelici ut absisterent; adhortari, ut amicum potius, quam victorem experirentur?

Tamen, quis crederet? indociles usque, efferatos, intractabiles sentiebat, & quos repetita clades ad amorem Pacis revocare debuissent, eosdem in propagando bello pertinaciores faciebant.

Principem vidimus, Auditores, quem a nostris partibus alienum esse tanto dolebamus gravius, quod ad virtutes ejus egregias & partem rebus praeclare gestis gloriam arctissima cum Augusto Regum nostrorum sanguine necessitudo accederet. Is, seu non facile cedant exulcerati animi, seu efferantur viri fortes vulneribus suis, & ad eluendum dedecus incitantur; seu pulchrum est superiorem esse suis cladibus, & in adversa sorte praese ferre constan-

tiam; is, inquam, Ludovici victoriis ac triumphis irritatus potius, quam repressus, amissis armorum factis pulcherrimis urbibus ac provinciis, aversam usque a consiliis Pacis voluntatem retinebat.

Tamen quoniam ad felicem Europae totius concordiam ac tranquillitatem, unde pendebat Religionis securitas, ingens momentum afferebat, si reconciliatus nobis foret, quid faciendum Ludovico fuit, aut potius quid fecit, ut vel invitum ac reluctantem ad condiciones Pacis fortissimum Principem adduceret?

Prædicamus in Alexandro dignam triumphatore Asiae excellentiam animi & magnitudinem, quod invictam Perse constantiam admiratus, eum habere amicum quam hostem maluisset. At quanti est, Auditores, oblata vincendi opportunitate ultro temperasse; obtulisse Pacem, quam imperare potuisset; exarmasse munificencia cognati Principis fortitudinem; & quem non aspernandum adversarium expertus eras, huic obsidem pacis foederisque Nepotem augustissimum, spem Galliae, heredem Imperii, in Generum toti orbi jure invidendum tradidisse.

Fruere tamen, nihil moramur, Princeps fortunatissime, fruere flagrantissimo illo desiderio Pacis, quod Ludovico Magno Religionis amor & studium inspirant. Dulce nobis est, quod Tu tanto Pietatis commodo avulsus tandem ab iniquis partibus nobiscum auctiori quam antea vinculo conjunctus fueris; quod praecipiam propagandi longius belli fiduciam dissidentibus populis sustuleris; quod facilem exemplo tuo foederatis Principibus ad ineunda Pacis consilia feceris: ac si modo non stabit nisi per Ludovicum, quominus quotquot experitur hostes, paribus ad concordiam illecebris invitet.

mul-

nulla mora est, quin eadem liberalitate ac munificencia, tam utilem, tam gloriosam Religioni Pacem bene redemptam putet.

Nolite igitur mirari, Auditores, si tot ac tantas nactus belli prosperè gerendi occasiones Ludovicus suavissima vincendi cupiditate ultro temperarit; si ex eo gloriae fastigio, quod perpetua quaedam toto belli decursu prosperitas ipsum exivit, descendere non gravetur ad eas condiciones Pacis, quas nec hostes ipsi, si vicisse contigisset, postulare sustinissent: si tot urbium, tot provinciarum dominus, quas jure belli & relatis toties victoriis suas fecerat, cedere partem minimè contemnendam accelerandae Pacis gratia non dubitet. Pulchrum est quidem debellare hostes, victis imperitare gentibus, difficere arces munitissimas, domito triumphatoque orbi leges imponere; habet ea laus illecebras quae Heroum animos facile pervertunt; quibus non demulceri tanto difficilius videatur, quanto quis illas sapius uberiusque degustarit.

Tamen majus quiddam hodie atque illustrius ambit Ludovicus, nihil est tam praeclaris, tam insignibus in titulis, quod amet aut sequatur, nisi quod vincendo triumphandoque prostratae veteribus plagis Haeresi spem resurgendi deinceps omnem expectationemque sustulit: hic suavissimus tot laurearum fructus, quod circumadjacentibus, ex municipiis, mercatus hoc pretio tranquillitatem, ac pacem placido tandem in portu Religionem collocavit.

Quam id unice spectaveris, Ludovice, penitus intellectum est, cum Tu tamen liberalis ac munificus in donandis belli gravissimi fructibus; tam rigidus idem ac flecti nescius visus es, si quid in ipsa Pace scienda sit postulatum, quod Religionis detrimento verteret.

Repetebant hostes Argentinam totius Alsaciae caput; at quo studio, qua conspirantium animorum pertinacia! Unius civitatis aemulatione conflatus magna ex parte belli tumultus videbatur; nec componendum prius jactabant, quam urbs illa priores ad dominos rediisset.

At quanto factum id esset Religionis detrimento, Auditores! Conjicite vosmetipsi, & veterem civitatis illius conditionem cum hodierna comparete. Illa infelici suo fato nacta quondam eos Principes, quos Lutheranae pravitate error ab avito cultu seduxerat, easdem & ipsa partes sequebatur, nec spem ullam revocandae, quam olim coluerat, Religionis, videbat affulgere. Adfuit felicibus adductus fatis Ludovicus; neque prius oblatas communibus votis urbis illius habenas, excepit, quam pulsa de sacrario sanctitatis Haeresi, pristinae Religionem dignitati redderet.

Ex illo, quam laetos, quam uberes ea in urbe fructus Religio est consecuta! quantus & quam felix incubuit Ludovici labor, suus ut pietati cultus, templis majestas, sacris veneratio rediret! quam multos invitavit opibus, beneficiis devinxit, provocavit exemplis; ut ad avitum Ecclesiae gremium se reciperent! Numerate, si potestis, quot intra ipsa Argentinæ moenia, quot ex pagis circumadjacentibus, ex municipiis, urbibus, coloniis hominum millia ejurata tandem Haeresi ad ovile Christi redierint.

Haecine novalia tam culta Error impius habuisset? spes succidisset tam laetas in adyta sacrosancta recepta rursus Haeresis? hunc Tu, Ludovice, paternae sollicitudinis laborumque fructum percepisses? hanc Religioni labem passus esses inuri? Imò, imò, nemetuo, Religio sanctissima;

non

non permittet Rex optimus eripi tibi bonum illud, quod ejus ope tanto post tempore recepisti: non alio gaudebit Argentina Principe, quam Ludovico; ac quantumcumque reclamant illi, qui hanc urbem sub hæreticæ pravitate jugo mancipatam nuper tenebant, tu jus in eam, Ludovici præsidio tuta conservabis.

Gratulare igitur tibi, fortunata nimum civitas, non quod conspicuum es celeberrimæ provinciæ caput, non quod tot aggeribus vallata, tot munita præsiis, tot substructionibus ac repagulis defensa nihil ab hostium impetu metuendum habes; noli tibi tantum plaudere, quod fortissimum Galliæ propugnaculum, Germaniæ clavis, nobilissimum victoriarum nostrarum monumentum potes nuncupari: hæc decora, quæ contulit tibi Ludovicus plurima, tamen non aspèntur; non tamen eo potissimum places nomine; aliud est in te quod amet multo magis; præ te fers aliquid propter quod unam te, non urbibus modò fortissimis, sed amplissimis etiam provinciis, quas permisit hostium potestati, duxit antependendam. Te pietatis ille cultus, quo flores; te Religio sancta, quam colis, apud eum commendant; agitur gloria, agitur securitas Religionis illius, quæ nec salva, nec incolumis apud te posset consistere, si tam illustrem patronum, defensorem, ac dominum perdidisses.

At dum tibi sibi que meritò plaudat felix Argentina, Princeps religiosissime; ecce Rinselsam audio complorantem, & tot conspicuas Palatinatus urbes communibus omnes querelis fidem tuam deprecantes. Quibus nos, inquit, Ludovice, deseris, vel quò recidimus tandem tuo præsidio destitutæ? Equidem tibi debemus omnes, quod depulsa vete-

rum errorum caligine nobis amicalux veritatis illuxit: id consecutæ beneficio tuo sumus, ut pristinus aris cultus, debita sacris veneratio, pulsa tot annos majorum nostrorum Religio feris tandem nepotibus redierit: tu dominantem mœnibus nostris Hæresim domuisti, contudisti, depressisti: per te libera ruptis catenis & suis emerfa tenebris Pietas regnat ac triumphat. At quid fiet postmodum nobis, quis aderit, quis tuebitur, cum te vindice ac patrono carebimus? Invalescet Error, brevi resurgat Hæresis, & pulsam de folio per summum nefas Religionem ad priores tenebras damnabit.

Quàm erant justæ ejusmodi querelæ, Auditores, tam lubenter à Ludovico Magno exceptæ sunt. Periclitabatur enim in multis Germaniæ totiusque Palatinatus urbibus Religio vera, quam Rex Christianissimus jam dudum exulantem revexerat in hæc loca, cum eadem in ditionem suam nuper redeisset. Jam verò cedente jus in eas urbes suum Ludovico, nec habebant illæ satis in se roboris, ut Lutheranarum partium fautoribus resisterent; nec spem ullam præsidii suis in Principibus positam videbant, quos Germaniæ consuetudo solemnibus ipsorum jurejurando confirmata impediebat; quominus veræ ac suæ Religionis in gratiam quidquam molirentur.

Quid faciet Ludovicus? an desertam, indefensam, omni ope destitutam, vel alienis etiam in locis Religionem patietur? quid sua illi pietas, quid sapientia dicitabit? Jubet pro sua auctoritate Princeps religiosissimus tam iniquos aboleri mores; legem injustam resigi, injuriosum abrogari sacramentum imperat; nec sui juris esse patitur urbes illas quas cedit, nisi suum ipsi Religioni jus atque auctoritas conservetur. Quid

tum?

tum? obtemperatur pro debita invito Regi reverentia; conditio accipitur; fremente nequicquam Hæresi solemnibus fides obligatur; triumphat Religio, lætantur populi, exultant urbes, & quod præstare ipsi per se, cupidi quantumvis & amantes Religionis non poterant Germaniæ Principes, id se Christianissimo Regi debere acceptum gloriantur.

Sic videris vinci, Ludovice, tamen ut vincas! sic hostem concilias liberalitate, ut eundem auctoritate coerceas! ita cedis, ut imperes! sic flecteris, ut legem imponas! adeo nihil est quod amore Religionis non facias! adeo regias animi tui dotes in unius pietatis obsequium mancipasti!

O sancta Pietas! ò veneranda majorum nostrorum Religio! quantum invicto Principi, quantum tam illustri patrono ac defensori debes! sed Europa tota, Auditores, ecquid illi minus debet: hoc pars Orationis altera demonstrabit.

II. Pars.

Est hoc plerumque, luctuosum dicam, an invidendum potius magnæ virtutis fatum, Auditores; ut quanto altius gloriæ fastigium fuerit affecta, tanto graviore amalos adversariosque patiatur. Nam seu virtus habet illecebras ex se se, propter quas expetenda videatur; seu merces ipsa virtutis gloria multo magis allicit ac placet; rarum est extitisse quempiam utraque dote cumulatam, qui non propositus continuò obnoxiusque livoris atque invidiæ telis vixerit. Id verò cum virtus Gallica, propter insitam quandam excellentiæ supra gentes ceteras prærogativam sensit jam dudum, tum certè extremis istis temporibus illustrius quàm antea experta est.

Quare si quis fortè mirabitur, quòd tanta animorum contentione de oppugnanda Gallia certatum sit; quòd

junctis viribus gentem in unam universus pœne orbis insurrexerit; quòd nulla fluentium retrò rerum suarum injuria hostes deterriti, pertinacem usque belli infelicis animum retinuerint, miretur ille potius, quòd constanter felix ac fortunata, quòd ubique victrix; quòd triumphans domiforisque Gallia ex illis tot tamque periculosis fluctibus ac procellis emerferit.

Perstrinxit fulgor ille nimirum oculorum aciem; suscitavit tanta potentia vis vetera discordiarum semina; & quoniam ad erigendum tam nobile virtuti Gallicæ trophæum suis unusquisque de spoliis contulerat, tantò facilius adducti omnes, ut quod suum esse crederent, id repetere bello aggredereantur. Addebant fiduciam conjurantium populorum numerus, opes, animi ad rem strenuè fortiterque gerendam parati: non videbatur gens una par esse posse collectis totius Europæ viribus, dum Galliam ex omni parte quasi uno impetu invaderent. Atque ut accenderentur magis ac magis, quotquot in sociale fœdus coierant, ipsa perficiendi operis facilitate; spargebatur sedulò fore rem unius anni vel alterius: atque inter inducias temporis tam breves vetera Galliam inter Europamque reliquam diffidia, decretoriis demum fatis esse dirimenda.

Neque verò rem aggressi sunt minus viriliter aut celeriter, quàm erant solerter meditati. Vidimus primo statim aditu formidolosum terra, mari, in litore, in finibus bellum: aderant in procinctu numerosi exercitus, qui Galliæ limites ab Hispania, Italia, Germania, Belgio simul obsiderent: præerant exercitibus nobilissimi tota Europa Principes, tanquam pro aris focisque pugnaturo; classis in utroque mari com-

pa-

parata exscensum ab omni parte minabatur; Gallia denique obsessa instar urbis erat undequaque concludenda. Exultabant hostes interim & nobilissimas hujus imperii provincias partiti inter se, quasi de relata jam victoria triumphabant.

Quis tam commodè sensit de rebus nostris, aut quis hunc foretandem formidolosi belli eventum ausus esset polliceri; ut non tueri se modò finibus suis contra tot hostes posset Gallia, sed eos, ubicumque tandem essent, aggrediretur; ut non vinceretur unquam, sed vinceret semper ac triumpharet? ut non modò nullam sineret invadi ab hoste partem soli Gallici, sed ipsa fines alienos ingressa, maximas urbes amplissimasque provincias expugnaret.

Hoc tamen est, Auditores, quod contra spem fiduciamque hostium, contra universi orbis expectationem, præter nostra ipsorum vota non vitiliter minùs, quàm feliciter perfecimus.

Non ego vos supervacanea rerum à nobis decennio toto gestarum serie remorabor; at si quis vel inter hostes partem hoc bello gloriam virtuti Gallicæ invideret, aut parum æquus rerum æstimator; aut detractor infidelis; hoc certè illustra tot victoriarum monumenta non tacebunt.

Hoc Camberium, Nicea, Segusium, Villa-Franca, cum Salucio Mommelianum, Sabaudia ipsa tota cum nobilissima Pedemontii partem domita & expugnata memorabit: hoc loquentur Rhodæ, Palamus, Orgelium, Gerunda, Ostalvicum, Barcino in Gothalanis: hoc Montes Hannoniæ, Artha, Furnæ, Carolopolis in Belgio: hoc in Germania Heidelbergæ, torque Palatinatus urbes prædicabunt: hoc victus, fuga-

tus, cæsus hostis ad Fleurufium, ad Britannicum Fretum, ad Stafardam, ad Leufam, ad Stenkerkam, ad Phorcennam, ad Lacobrigam, ad Gades, ad Nervindam, ad Tichim, ad Marsaliam: hoc conatus hostium elusi toties, aut repressi, relectæ fraudes, commeatus intercepti, capta & expilata castra, delectæ nostros in portus fœderatorum exuvia testabuntur.

Hostis verò Europæ viribus instructus, quid, non ejusmodi dicam, Auditores, non simile, non aliquatenus affine; sed quid fecit tandem quod ostentare possit seris nepotibus dignum robore, numero, virtute, expectatione sua monumentum? An ita conferuit usquam nobiscum manus, victor ut evaderet? an oppugnavit urbem aliquam Galliæ, quam expugnaret?

Quamquam audio quid reponant, video qua de re gloriantur. Namurcum recepimus, inquit: egregiam verò laudem, Auditores, & dignum tam ingenti apparatu trophæum! Hæc ergo inchoati belli fiducia, hic ejusdem felix fortunatusque progressus, hic finis tot laborum fuit; hoc conjuratus unam in Galliam universus pæne orbis toto decennio tandem perfecit: ut expugnatum priùs à nobis, vix bene refectum ac munitum, tot suorum clade ac ruina Namurcum reciperent!

At enim quæ tanta, tam incredibile, tam nova cupido Pacis, Auditores; quæ tam aliena paranda gloriæ fatietas; dum res nostræ tam belle fluere; dum nihil agentibus ac pæne otiosis Attha, totiusque Gothalanis caput Barcino subjiuntur; dum refectis viribus & quasi recentes Gallorum animi ad novos bellorum labores aspirant? Hoc enim verò quis sibi persuadeat, Regum maxime, nisi qui excelsum mag-

gni-

gnitudinemque animi tui intellexerit; qui noverit uno te Pacis studio pugnare & vincere; qui ea te comparatum indole perspexerit; ut non tam privatæ gloriæ desiderio, quam tuorum totiusque adeo Europæ commodis pro tenero quodam parentis communis affectu movearis?

Nam quid aliquid, amabo vos, Auditores, Ludovicum adduxit, ut tam impensè studeret Paci? quid impulisset ad procurandum tam citò illius belli finem, quod novo semper gloriæ ipsius incremento perageretur? An exhaustum, belli nervus, Ærarium, accisæ regniopes, consumptæ privatorum pecuniæ prorogandi ulterius belli spem fiduciamque præripiebant?

Equidem quis neget, amplissimas quasque fortunas diuturnitate belli gravioris imminui sensim ac decrescere? Et hanc habemus optimo Principi gratiam singularem, quod dum nova belli subsidia cogere accipere, professus sit non semel, nihil malle se rerum omnium, quàm ut isto populos onere quamprimum liberaret.

Tamen itane verò exhaustum Ærarium erat, quod tam florentes alebat copias, tam numerosos exercitus sustentabat, tam multis hominum millibus stipendia sufficiebat? Erat aliquid in Castris militi quod deesset; in præfidiis quod requireretur, in armamentariis quod plenam rerum omnium copiam non ostentaret? An accisæ penitus populorum opes; per quos si sterisset, bellum acrius hoc anno, quàm aliàs gereretur? Atque vel ex eo capite, vos olim hostes Gallici nominis, nunc tandem amici, intelligite, quantum Ludovico debeatis, qui populis suis dum vobis honorificam, eandem & quaestuosissimam pacem concederet.

At si quod rebus Gallicis belli diuturnitas detrimentum attulit, nihil illi, credo, ferendum ejusmodi habuerunt, apud quos fuit perpetua quædam annonæ caritas? qui coactis frustra ad corrogandas pecunias sociorum comitiis, nunquam necessariis in offerentem se annum sumptus invenerunt? à quibus multi quotidie milites ad nos deficerent, quoniam raro ac parè stipendia persolvebantur? qui facta jam Pace missas facere sociales copias vix possunt, quia pactam, unde reddant, mercedem non habent?

Verùm attritas fortè, fatigatas, defectas viribus, & longa domitas malorum serie copias habebamus, quas ducere deinceps ad pugnam periculosum fuisset. Hoc querantur illi sane, apud quos assiduis ac cruentis cladibus decrescere non mediocriter militum numerus, animus infringi, debilitari vires debuerant. Id exoptulent, per me licet, quibus nondum bene obligata quæ fecimus ad Fleurufium, ad Leufam, ad Stafardam, ad Stenkerkam, ad Nervindam, ad Marsaliam vulnera quotidie recrudescerent. Timeant illi novi discriminis aleam, qui longa vincendi defuetudine, non tam ad pugnam, quàm ad certum funus properabant.

Nos verò quid ejusmodi à prorogando bello deterrebat? agite, ubi gentium aut florentiores copias, aut numerosi magis exercitus, aut animi ad rem bene gerendam alacriores? quanta singulis in militibus fortitudo, in Ducibus sagacitas, in Imperatoribus experientia, in Principibus regii sanguinis magnanimitas? quàm vividum, quàm potens, quàm efficax ad decertandum viriliter momentum affert, priorum memoria triumphorum, intactæ atque illibatæ virtutis conscientia, & ipsa vin-

centi-

cendi assuetudine indubitata quædam victoriæ expectatio?

Quanquam cur aliunde perquirimus testimonia, cum Principis optimi consignatam literis publicis voluntatem habeamus? Est aliquis vestrum, Auditores, qui literas illas non legerit? Abrogabimus, opinor, Ludovico fidem, cum in ore atque in oculis omnium profiteretur: *eo lubentius abire se ab jure suo, quo faciliorem ad illud persequendum victoriæ posteriores viam aperuerant: banc se sibi imposuisse legem, ut parva tot triumphorum monumenta Europe tranquillitati devoveret: videri hunc sibi fructum amplissimum moderationis illius suæ, quæ acceptis armorum injuria tot ærumnis mederetur: se in lucroponere maximo, quidquid hujusce rei gratia fecisset; imò & triumphis quibuscumque præponere voluptatem illam, quam sibi populorum levatio ac felicitas peperissent.*

Et verò tanto alacrius Pacis conciliandæ provinciam sibi depoposcit Ludovicus, quòd eo defungi munere præter ipsum nemo potuisset. Agite enim, quis difficili bello cum laudè desisteret, nisi Ludovicus? Nam, si qua fortes inter viros contentio incidit, scitis, Auditores, quàm sit durum cedere, id si facere sine dedecore non possis. Abjicere arma fractis & exhaustis viribus; post jacturas graves, clades repetitas, amissas urbes, provincias expugnatas inclinare animum ad Pacem: implorare fortioris fidem, cum impar resistendo videare: id quidem necessitatis interdum; at, ut plurimum ignaviæ, imbecillitatis ferè semper indicium est.

Nunc ergo, si factionis inimicæ Principes, qui priores Galliam oppugnaverant; qui de ipsius exitio conjuraverant, qui certa vincendi fiducia provincias ejus nobilissimas in-

ter se jam diviserant; si nunc, inquam, delusa expectatione, repressa audacia, accisis prope ac deperditis rebus præ se ferre tædium calamitosis belli incepissent; si cupidi quantumvis bonæ ac necessariæ Pacis, suum illud desiderium non dissimulassent: si Ludovici clementiam, ut olim, quacumque conditione sollicitassent; an effugissent illi dedecoris & ignaviæ notam? an saltem imbecillitatis opinionem evitassent? Decebat viros fortes, quales illi sunt, nullis frangi calamitatibus; decebat in adversis rebus affectare constantiam; & dum verè atque ex animo funestam armorum sortem execrarentur, pertinacem nihilominus bellandi amorem simulare.

At Ludovicus, Auditores, cum in medio victoriarum cursu ita studere Paci visus est, ut miraretur orbis, stuperent hostes, Galli tantum non affigerentur, quantus ad partem domi forisque gloriam, moderationis, clementiæ, magnanimitatis cumulus accessit!

Aliud erat, Auditores, quam obrem Ludovico soli conveniret esse conciliatorem Pacis. Unuserat Rex invictissimus, qui infelicis belli jacturas resarcire quoquomodo, & steriles hostium labores beneficentia sua consolari sine suo damno posset. Dicamus enim verò quod res est, neque id hostes olim nostri diffitebuntur. Cum grave bellum nobis indixere Fœderati Principes, sperabant plurima, nihil tulerunt; involabant in aliena, sua perdidierunt; gloriam deprimendæ Galliæ aucupabantur, depressi ipsimet ac perdomiti, pudoris plurimum dedecorisque, nihil rei fructusque reportarunt. Miserum quid profectò & acerbum fuisset, Auditores, dissociari omnes à se invicem, & spe frustratos sua, & gravem rerum suarum jacturam expertos.

Quæ

Quæ pars enim in tota Fœderatorum ditio tam intacta, tam sana, quæ proprias clades atque ærumnas non deploraret? quæ amissa diuturni belli fato multa non repeteret? Decebat Hollandia effusas temerè in belli sumptus immensas opes, interclusa maria, omnem faciendi commercii ademptam facultatem. Lugebat Anglia occupatam toties nostrorum excursionibus & expilatam classem, erepta navigia, merces abductas. Urbes situ, robore, propugnaculis præstantissimas, direptas, incensas, æquatas solo. Germania partem Belgii primariam, Gothalaniam totam Hispania: Sabaudia provincias pene omnes captas, domitas atque expugnatas querebatur. In illa communi omnium ac publica calamitate, quam sibi mutuo præstitissent opem, vel quæ damnorum solatia alii ab aliis expectassent?

Aduit illorum spoliis onustus & gravis Ludovicus, & quod cuique abstulerat redonans liberaliter, illis utilitatem præclaræ Pacis, sibi gloriam laudemque reservavit.

Celebretur enim verò magnanimitas Alexandri illius Macedonis, qui dum partem orbis nobilissimam victoriis potiùs quàm passibus peragraret, expugnabat urbes, subiciebat provincias, non animo retinendi quæ ceperat, sed, ut eadem restituendo, & victis clementiam, & spoliatis liberalitatem ostentaret. Verùm ea re superior Alexandro Ludovicus; quod pugnaret Alexander, ut vinceret; vinceret autem, ut inaudita fortitudinis specie domitis gentibus insularet: Ludovicus verò neque animum ad pugnandum, nisi coactus necessitate adjecerit; neque vincere voluerit, nisi ut beatam populis redonaret Pacem, & paternæ in omnes voluntatis significatione omnium sibi animos devinceret.

Le Jay, Tom. I.

Nunc igitur discat Europa, quantum munificæ invicti Regis benignitati debeat. Intelligite vos, quotquot malus error, aut rivalis amulatio sejunxit ab optimo Principe, intelligite, inquam, quod hætenus frustra dissimulare voluistis; & Ludovicum hodie, quantus quantus est, pernoscite.

Non exhibebo vobis illum invictis circumsepium agminibus, quibus suum ipse robur atque animos inspirat: non disturbantem acies, evententem mœnia, fulminantem ubique ac triumphantem ostentabo. Vidistis talem ac sensitis, quoties decertandum illi vobiscum fuit; &, quid vel sibi relictus uni contra fœderatas Europæ vires posset, recentissimo periculo didicistis.

Non proponam illum incredibili amplissimæ mentis providentia & sagacitate consilia vestra antevertentem, retegentem dolos, insidias eludentem: talem experti estis jam dudum, & ea parte æquiores multo quàm cæteris in rebus singularem ipsius sapientiæ vim suspexistis, & collaudastis.

At ecce objiciam illum vestris oculis, qualem ipse videri Ludovicus se amat, qualem se offert nobis omnibus, qualem & vos, remota tandem, quam livor obduxerat, nebula, non pigeat agnoscere: pium dico, clementem, consulentem vestris rationibus, & vestros omnium animos suavius etiam Pace, quàm bello devincientem. Hæc una est victoria, quam deinceps ambiat; hic triumphus quem agere de vobis velit, ut studiosos sui & amicos efficiat. Ah! ne vos pigeat jam vinci, quos beneficiis suis Ludovicus aggreditur; hoc date unum, quod unum accepisse gaudeat: hunc per vos gloriæ suæ videat cumulum accessisse; ut quos potentiæ, fortitudinis,

D d fa.

sapientiae ceterarumque virtutum admiratores habuit, eosdem moderationis suae sentiat amatores.

Nos interim, si quid Rex optimus liberalius indulget Pacis gratia, quam quod aut sperare vos licuisset, aut ipsi vobis pateremur impertiri; tamen feremus æquius, si nostram in optimum Principem omnium venerationem, benevolentiam ac pietatem imitari volueritis; nolite nobis hunc invidere fructum Pacis dulcissimum, qui ad reliquos suavius degustandos ingens momentum allaturus est.

Quinam verò sint illi reliqui Pacis fructus, satis me tacente intelligitis. Leve hoc censebitis nimirum & nullo ponendum loco, quòd pulsa tot abhinc annis quies, exacta tranquillitas vetus in hospitium rediere: quòd conticuit tandem triste classicum, & ingratus armorum tumultus quievit: quòd ruri securus agricola partis labore manuum frugibus sine metu vel invidia vescetur: quòd civis in urbe domesticos intra penates cum amicis & numerosa prole recreabit genium, nihil deinceps sollicitus, quid ad Rhenum, aut Mosam, aut Danubium, aut Padum agatur: quòd nemo vel parenti filius, vel filio parens, vel conjux conjugi, vel affini propinquus, vel amicus socio fatalem bellorum aleam metuet, aut eosdem miserabiliter extinctos lugebit: quòd facta jam via commercio libera, peregrinae nostras in urbes gazae remeabunt, & lætam ubique copiarum abundantiam effundent.

Jam quantus honos bonis Artibus, quanta Literis gratia, qui non potestremus tranquillae Pacis est fructus, accedet. Fateamur quod res est, Auditores, jacent despectae artes ut plurimum belli tempore, & obstrepente terribili tubarum sono, vix ac ne

vix quidem suavissimi Musarum concentus exaudiuntur.

Nunc quàm audientur lubenter, quales excitabunt clamores ac plausus, quicumque isthæc blandæ Pacis otia, Ludovici curas ac studia dignè celebraverint? Seu regias in eo doctes, eximiam in promovendo cultu divini Numinis pietatem, singularem in componendo regno sapientiam, munificam in sublevandis fortunandisque populis benignitatem extolent: seu privatas lubentius virtutes, comitatem in Aulicos, in domesticos humanitatem, paternum in suos animum prædicabunt. Ingeniosi viri, quotquot essis, ecce vobis ingens ad gloriam, ingens ad promerendam regalem munificentiam aditus aperitur.

At quàm acceptus, quàm jucundus omnibus accidit recentissimus ille Pacis fructus, felix Hymenæus Augustæ Adelaidis cum Serenissimo Burgundionum Duce! Personant adhuc aures lætis exultantium populorum plausibus, quibus regales nuptias sunt profecuti. O felix enimverò dies, qui celebritati pompæ genialis illuxit, & par Amantium nobile felicitibus æternum nexibus devinxit.

Quid non ex illa conjunctione sperare liceat, Auditores, ubi Majestas cum gratia, cum pudore gravitas, sapientia cum perspicacitate, dexteritas cum elegantia, cum Pietate Religio, denique Sabaudia domus vetustissima pariter & illustrissima nobilitas cum regio Borboniorum sanguine repetita toties cognatione sociatur?

Vivite ambo felices tam faustis ominibus, & in ipso Pacis gremio conjuncti. Parentum augustorum expectationem, spes Gallia, populorum vota cumulate: suis se olim in nepotibus, Amedeus Illustrissimus Sabaudia Dux, Serenissimus Delphinus agnoscant. Gaudeat Philippus unicus

Re-

Regis Frater ex suo sanguine procreandos, qui Gallici regni habenas aliquando moderentur.

Tu verò, Ludovice, frue diu mercede illa, quam pollicitus Deus piis Numinis sui cultoribus, tibi multis jam abhinc annis impertit. *Psal. 127. Filii tui sicut novella olivarum in circuitu mensæ tuæ.* Hoc erat nimirum, quod sentiebat quisque de te, cum augustos inter Nepotes regalibus epulis nuper accumberes: *Ecce, dicebant intra se taciti, numerosam sobolem*

& Pacem optatam tibi gratulantes; *Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum, ut videas filios filiorum tuorum, & pacem super Israel.*

Nos verò defuncti tandem gravibus formidolosi belli periculis, quibus heu! quàm sæpe timuimus, ne quid procellæ vis inimica sacrum in caput peccaret! ut oblata jam Pace lætis omnes animis, ut frequenter illas Vatis regii voces repetemus! *Ut videas filios filiorum tuorum, & Pacem super Israel.*

